

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพการณ์ปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้สภาพแวดล้อมและเงื่อนไขทางสังคม มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของบุคคล โดยเฉพาะบุคคลในวัยทำงานซึ่งเป็นวัยแรงงานที่มีมากถึง 34 ล้านคน ของคนประชากรทั้งหมดที่กำลังช่วยพัฒนาชาติให้เจริญรุดหน้าเท่าเทียมนานาชาติที่พัฒนาแล้ว ขณะที่ทุกคนมองเห็นความสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ ต่างก็มุ่งไปพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม โดยเน้นทางด้านวัตถุกันอย่างเต็มที่ แต่ลืมไปว่าการพัฒนาต่าง ๆ จะพัฒนาได้นั้นเราต้องพัฒนาที่บุคคลก่อนอื่นใด เมื่อมีการปรับเปลี่ยนของสังคมไทยไปสู่ระบบสังคมเศรษฐกิจ ก็ได้มีนโยบายของรัฐ ให้มีการส่งเสริมสุขภาพประชาชนในชาติมีสุขภาพดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาวะสุขภาพของประชาชนวัยแรงงานทั้งภาครัฐและเอกชนทุกกลุ่ม นับตั้งแต่คนโรงงานระดับล่างที่เป็นกำลังสำคัญในภาคอุตสาหกรรม ไปจนถึงระดับผู้บริหารองค์กร การมีจะให้กลุ่มแรงงานกลุ่มนี้ตกอยู่ในสภาวะสุขภาพที่ไม่ดี จะก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาเศรษฐกิจในอนาคตได้ เพราะกลุ่มแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมนั้น ต้องเผชิญกับสภาวะที่เป็นอันตรายในเขตนิคมอุตสาหกรรมที่จัดเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อสุขภาพสูงถ้าหากไม่มีมาตรการที่ดีพอ จากผลกระทบทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม และวิถีการทำงานที่มีแต่การแข่งขัน ทำให้พฤติกรรมของคนแปรเปลี่ยนไป ก่อให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพต่าง ๆ เช่น การทำงานกับสารเคมี โดยเฉพาะพิษจากสารปิโตรเลียมและผลิตภัณฑ์น้ำมัน ซึ่งพบว่ามีอัตราป่วยเพิ่มขึ้น ภาวะหูตึงจากเสียงดัง โรคผิวหนังและโรคมะเร็งจากการทำงาน อาการปวดหลังที่มาจากการทำงาน หรือการบาดเจ็บจากการใช้เครื่องจักร รวมทั้งความเครียด ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาอาชีวอนามัยและความปลอดภัยจากการทำงาน ซึ่งคนเจ็บป่วยเหล่านี้สามารถจะป้องกันได้ ถ้าโรงงานมีการส่งเสริมสุขภาพให้กับพนักงานอย่างถูกต้องและต่อเนื่องสม่ำเสมออีกทั้งยังก่อกำหนดพัฒนาที่ยั่งยืนได้

จริงอยู่การประกอบอาชีพการงานเป็นส่วนสำคัญของชีวิต ไม่ใช่เพียงในเรื่องของรายได้เท่านั้น แต่ยังเป็นที่มาของเครือข่ายทางสังคม ความภูมิใจในตนเองและความรู้สึกในคุณค่าของงาน เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ภาวะไม่มีงานทำมีผลกระทบด้านลบต่อสุขภาพของคนเรา อย่างไรก็ตาม

การประกอบอาชีพการงานก็เป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยและบาดเจ็บ ความสูญเสียของการเจ็บป่วยของประชากรไทย พบว่า โรคติดเชื้อที่ก่อให้เกิดความสูญเสียในอดีตมีแนวโน้มลดลงยกเว้นการติดเชื้อโรคเอดส์ ความสูญเสียจากโรคเรื้อรังและอุบัติเหตุมีแนวโน้มสูงขึ้นในภาคอุตสาหกรรม ความสูญเสียเหล่านี้มีปัจจัยร่วมด้วยหลายประการ เช่น โครงสร้างประชากร การย้ายถิ่น พฤติกรรมและวิถีชีวิตมลภาวะ สิ่งแวดล้อมในการทำงาน การใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุข การกระจายทรัพยากรโครงสร้าง ระบบบริการสุขภาพ และนโยบายสาธารณะของรัฐ โรคเรื้อรังที่คาดว่าจะมีปัญหามาก ได้แก่ โรคหัวใจและหลอดเลือด รวมทั้งมะเร็ง ความสูญเสียจากอุบัติเหตุก็เป็นเรื่องที่ทำให้ความสนใจมากขึ้น โรคเรื้อรังบางอย่างเกิดจากพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่เหมาะสม เช่น การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา การรับประทานอาหารที่มีไขมันและเกลือสูง รวมทั้งการเปลี่ยนสภาพแวดล้อม ทำให้คนออกกำลังกายลดลง การมีพฤติกรรมเสี่ยงเหล่านี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากที่คนขาดความรู้ หรือมีเจตคติและค่านิยมไม่ถูกต้อง

ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา ได้มีการดำเนินการส่งเสริมสุขภาพในสถานที่ทำงานมากมาย จากการสำรวจพบว่า 34% ของโรงงานที่มีคนงานมากกว่า 500 คน จะมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงอาหารที่เชื่อมต่อสุขภาพ การเลิกบุหรี่ เขตปลอดบุหรี่ การออกกำลังกายและสมรรถนะทางร่างกาย การจัดชั้นเรียนสุขศึกษา และกิจกรรมบางอย่าง เช่น การรณรงค์ห้ามสูบบุหรี่ในที่ทำงาน เป็นต้น หรือเมื่อแรงงานเกิดการเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุ ก็จะทำให้การรักษาพยาบาลภายใต้การกำกับของกฎหมายแรงงาน และยังมีความพยายามการดำเนินงานด้านบริหารประกันสุขภาพ สิ่งเหล่านี้เป็นการส่งเสริมสุขภาพแบบดั้งเดิม เป็นบริการที่จัดโดยองค์กรสุขภาพมุ่งที่สุขภาพส่วนบุคคลและความรับผิดชอบส่วนบุคคล เน้นที่ปัจจัยทางพฤติกรรมส่วนบุคคล โดยใช้กลยุทธ์ตลาดเพื่อสังคม การให้ข้อมูลข่าวสาร และการให้สุขศึกษา ส่งเสริมความรู้เจตคติและทักษะของปัจเจกบุคคล จนถึงขณะนี้ยังไม่ปรากฏการเคลื่อนไหวในเชิงรุกที่มุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันอย่างเป็นรูปธรรม จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้ใช้แรงงานโดยเฉพาะจากภาคอุตสาหกรรมเกิดการเจ็บป่วยและอุบัติเหตุอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นที่ทราบกันในหมู่นักวิชาการ และนักปฏิบัติการด้านส่งเสริมสุขภาพว่า การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลและสังคมโดยส่วนรวมด้วยกระบวนการทางการส่งเสริมสุขภาพให้เกิดในบุคคลได้แล้วจะสามารถลดพฤติกรรมเสี่ยงและป้องกันโรคได้เป็นอย่างดี ถ้าหากกลุ่มแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมเกิดปัญหาสุขภาพจนถึงขั้นเจ็บป่วยหรือขาดงาน

เป็นประจำ แม้กระทั่งการย้ายงานหรือลาออกจากงาน เนื่องจากไม่สามารถทนต่อสภาพการทำงานที่ไม่ปลอดภัยต่อสุขภาพได้ต่อไป สถานการณ์เช่นนี้นอกจากเจ้าของประกอบการและรัฐจะต้องสูญเสียเงินจำนวนมากเพื่อเป็นสวัสดิการในการรักษาพยาบาลแรงงานที่เจ็บป่วยเหล่านั้นยังหมายถึงการสูญเสียผลผลิตเมื่อเกิดอุบัติเหตุหรือการเจ็บป่วยทำให้เกิดการสูญเสียแรงงานคนเก่าที่มีความชำนาญ คนงานใหม่เข้ามาแทนที่ขาดความชำนาญ และอาจทำให้เกิดความสูญเสียแก่เครื่องจักร ทำให้งานต้องชะงักงัน และเสียเงินซ่อมแซมและค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมคนงานใหม่อีก รวมทั้งอาจกระทบกระเทือนต่อผู้บริโภคค่านั้นด้วย ส่วนลูกจ้างก็อาจจะเสียขวัญและรัฐเองก็จะสูญเสียงบประมาณในการดูแลรักษาอีกถ้าหากกลุ่มแรงงานมีการสูญเสียเจ็บป่วยเป็นจำนวนมากก็ย่อมมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติเช่นกัน ซึ่งยังไม่มีใครคิดคำนวณออกมาเป็นตัวเลขให้เห็นกันว่า ต้องสูญเสียเป็นจำนวนมหาศาลเพียงใด ซึ่งปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นในภาคอุตสาหกรรมนั้นเกิดขึ้นอยู่ 2 ระดับ คือ ระดับองค์กรเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและบริหารจัดการด้านสุขภาพและความปลอดภัยของโรงงานและระดับบุคคลเป็นพฤติกรรมส่วนตัวของผู้ใช้แรงงานละเลยไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบเคร่งครัด จึงเป็นเหตุให้เกิดอุบัติเหตุและการเจ็บป่วย ดังนั้นการที่จะพัฒนาองค์กรให้อยู่ในระดับนานาชาติแล้วจำเป็นอย่างไรที่จะพัฒนาคนให้ได้มาตรฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนวัยแรงงาน ในโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการลงทุนมหาศาลควรต้องใช้ยุทธศาสตร์เชิงรุกในการส่งเสริมพัฒนาแทนที่จะเป็นการตั้งรับเพื่อแก้ปัญหา โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพการป้องกันมากกว่าการรักษาอย่างเป็นรูปธรรม ภายใต้กระบวนการส่งเสริมสุขภาพโดยเน้นลักษณะ Partnership ของผู้ใช้แรงงานและเจ้าของผู้ประกอบการ

ในปัจจุบันภาคอุตสาหกรรมได้รับกระทบกระเทือนจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลให้เกิดภาวะการปลดหรือเลิกจ้างพนักงานบางส่วน และยังส่งผลถึงการส่งออกของสินค้าภายใต้ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบันถ้าจะแก้ปัญหาเฉพาะทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ฉะนั้นกระบวนการที่จะเพิ่มผลผลิตและลดต้นทุนในการผลิตบริการ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปลี่ยนกลยุทธ์เป็นการส่งเสริมสุขภาพในโรงงานอุตสาหกรรมให้เกิดขึ้นให้ได้ซึ่งจะเป็นแนวสากลเสนอแนะโดยองค์การอนามัยโลกตามกฎบัตรออตตาวา

จากการศึกษาดูงานในวิชาการควบคุมและส่งเสริมความปลอดภัยของนักศึกษาปริญญาโท สาขาการส่งเสริมสุขภาพมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ช่วงวันที่ 11 - 15 พฤศจิกายน 2541 ที่เขตนครอุตสาหกรรมมาบตาพุด ได้ทราบว่ามีการส่งเสริมสุขภาพที่ค่อนข้างมาตรฐานอยู่หลายโรงงาน เช่น บริษัทปิโตรเคมีแห่งชาติ และบริษัทบางกอกโพลีเอทิลีน ซึ่งเป็นโรงงานที่ให้การศึกษาดูงานและอบรมในด้านต่าง ๆ แก่โรงงานอื่น ๆ อีกทั้งกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมีเป็นโรงงานที่ค่อนข้างมีความพร้อมในหลาย ๆ ด้าน จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะเข้าไปศึกษาให้ละเอียดว่า ในโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมีนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดได้มีการดำเนินการตามขบวนการส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่ตามกฎหมายรับรองได้อย่างไรอย่างครอบคลุมหรือไม่ ซึ่งถ้าหากว่ามีบริษัทที่มาตรฐานได้มีการดำเนินการอย่างครอบคลุมแล้วก็จะพื้นฐานที่จะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ดำเนินเป็นแบบอย่างและทำให้เกิดการส่งเสริมสุขภาพในภาคอุตสาหกรรมทั้งในระดับนโยบาย มาตรการ และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงต่อไปในภาคอุตสาหกรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพในโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมีเขตนครอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและปัญหาอุปสรรค ในการส่งเสริมสุขภาพในโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เขตนครอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้บริหาร และพนักงานที่ปฏิบัติงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เขตนครอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง ในปี พ.ศ. 2542 จำนวน 3,117 คนในโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมี 10 โรงงาน
2. ขอบเขตเนื้อหา เป็นการศึกษาถึงวิธีการและปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและอุปสรรค ในการดำเนินการส่งเสริมสุขภาพ ภาวะสุขภาพ และรวมถึงคุณภาพชีวิตของพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เขตนครอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

การส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง กระบวนการเพิ่มสมรรถนะให้คนเรามีความสามารถทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และควบคุมปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสุขภาพอันจะส่งผลให้บุคคลมีสุขภาพดีขึ้น

วิธีการดำเนินงาน หมายถึง การดำเนินงานในด้าน 1. การสร้างนโยบายโรงงานเพื่อการดูแลทางสุขภาพ 2. การสร้างสวัสดิสิ่งแวดลอมที่เอื้ออำนวยต่อสุขภาพ 3. การสร้างเสริมกิจกรรมโรงงานให้เข้มแข็ง 4. การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล 5. การปรับเปลี่ยนระบบบริการสุขภาพ

ปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จ หมายถึง กลยุทธ์ในการดำเนินงานด้าน 1. การสื่อสารเพื่อสุขภาพ 2. การชี้นำสุขภาพ 3. การตลาดในสังคม 4. การช่วยให้มีความสามารถ 5. การใกล้ชิดประสาน

การสื่อสารเพื่อสุขภาพ หมายถึง กลวิธีในการให้ข้อมูลแก่สาธารณชนในประเด็นต่าง ๆ ด้านสุขภาพที่น่าห่วงใย และทำให้ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับสุขภาพอยู่ในความสนใจของสาธารณชนอย่างต่อเนื่องเป็นการใช้สื่อมวลชนและสื่อประสม และนวัตกรรมทางเทคโนโลยีอื่น ๆ ในการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพที่มีประโยชน์ต่อสาธารณชน เพิ่มความรู้เกี่ยวกับแง่มุมจำเพาะต่าง ๆ ของสุขภาพส่วนบุคคล และสุขภาพโดยรวมทั้งในเรื่องความสำคัญของสุขภาพต่อการพัฒนา

การชี้นำสุขภาพ หมายถึง สุขภาพดีเป็นทรัพยากรสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและส่วนบุคคล รวมทั้งเป็นมิติที่สำคัญประการหนึ่งของคุณภาพชีวิต ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม พฤติกรรมและชีววิทยา สามารถมีผลกระทบทั้งการสนับสนุนบั่นทอนต่อสุขภาพ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพมุ่งที่จะช่วยให้เงื่อนไขเหล่านี้เป็นไปในทางสนับสนุนโดยการชี้นำเรื่องสุขภาพ

การตลาดในสังคม หมายถึง ขบวนการทางสังคมในการถ่ายทอด แนวคิด หลักการ ประโยชน์ของการส่งเสริมสุขภาพไปยังบุคคลากรกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ

การเพิ่มความสามารถ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมในลักษณะเป็นภาคีร่วมกับข้อปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้เขาเหล่านั้นมีอำนาจเพิ่มขึ้น โดยการระดมทรัพยากรบุคคลและวัตถุต่าง ๆ เพื่อทำการส่งเสริมและป้องกันสุขภาพ

การไกล่เกลี่ย หมายถึง กระบวนการที่มีผลประโยชน์ต่าง ๆ (ส่วนบุคคล สังคม เศรษฐกิจ) ของปัจเจกบุคคล และชุมชน และภาคต่าง ๆ (รัฐและเอกชน) ถูกนำมาประนีประนอมกันโดยวิธีการต่าง ๆ เพื่อที่จะส่งเสริมและป้องกันสุขภาพ

โรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมี หมายถึง โรงงานอุตสาหกรรมที่ดำเนินกิจการหลักเกี่ยวกับการนำเอาก๊าซโอเทนและโพรเพน ซึ่งได้จากก๊าซธรรมชาติมาผลิตเป็นก๊าซเอทิลีนและโพรพิลีน ซึ่งรวมเรียกกันว่า ก๊าซโอเลฟินส์ ใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตเม็ดและผงพลาสติก ป้อนโรงงานอุตสาหกรรมขั้นต่อเนื่องสำหรับนำไปใช้ผลิตผลิตภัณฑ์พลาสติกสำเร็จรูปที่ใช้ในชีวิตประจำวันและใช้เป็นวัสดุในอุตสาหกรรมเคมีต่าง ๆ

เขตนิคมอุตสาหกรรม หมายถึง เขตนิคมอุตสาหกรรมการส่งออกในเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง

วิธีการ หมายถึง รูปแบบ หรือลักษณะของกิจกรรมในการส่งเสริมสุขภาพแก่พนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม เช่น การกำหนดนโยบาย การออกกฎระเบียบปฏิบัติ การรณรงค์ของโรงงานที่เอื้อหรือส่งเสริมต่อการมีสุขภาพที่ดีของพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทราบวิธีการส่งเสริมสุขภาพในโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางานการส่งเสริมสุขภาพในภาคอุตสาหกรรม ต่อไป
2. ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคของการส่งเสริมสุขภาพในโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง
3. ทราบถึงภาวะสุขภาพของพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรมปิโตรเคมี เขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด จังหวัดระยอง
4. เป็นแนวทางและข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพในโรงงานอุตสาหกรรมสำหรับผู้บริหารโรงงานอุตสาหกรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการวางแผนการส่งเสริมสุขภาพในโรงงานอุตสาหกรรมต่อไป